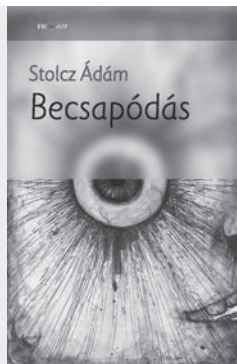

felszámolása figyelhető meg. Folytonos mozgás és átalakulás hajtja előre a sorokat, de itt már nincs helye élőlényeknek – amit tapasztalhatunk, az már csak az idő változása. Súrlódás, elegyítés, „folyton lassuló, hűvös oldódás” ([17] – 89), mintha a *véges kötés* utolsó mondatának kibontása lenne ez a záró rész: „a táj, mire bármi megindulna, megköt” (*cement* [79]). A *mostantól/ugyanott* ciklus címében a határozószavak által kiemelt idő és hely szembenállása, és a versek alapján megfogalmazott cél, az oszthatóság felszámolása itt, a *natúr öntvény* zárlatában teljesedik ki.

Mezei Gábor olyan lények, kapcsolatok, képek megírására vállalkozik, melyeknél a kategorizálás, a besorolás kudarcot vall. „körbeír a kéreg” – olvashatjuk a *natúr öntvény* borítóján, a hátoldalon, beleolvadva a kép kékes-zöldes derengésébe. A *belső forgás* (69) című versből kiragadott félmondat a cím által előrevetített formaadási szándék lezárásaként is értelmezhető. Osztható és oszthatatlan keveredik a sorokban, és a végül csak önmagukkal osztható elemek metamorfózisában egyedí, önmagába visszaforduló világot teremt.

Stolz Ádám
Becsapódás

FISZ–Apokrif
Budapest, 2016

Lapis József

NEOAGRESSZIÓ

Kétségtől találó Stolz Ádám első kötetének címadása, hiszen egyszerre játszik rá a „becsapódik” és a „becsapás” szavakra, jelezve azt, hogy egy fájdalmas, sérüléseket okozó s árulással felérő szakítás (a törmelék-

kekből történetté összeálló) lírai reflexióit olvashatjuk. Tegyük hozzá azt is ugyanakkor, hogy a szó kettős jelentése a rám, olvasóra tett hatást is leképezte: míg a szövegek némelyikének nyersessége valóban az arcomba csapódott, némileg én is átverve éreztem magam, hiszen előzőlegesen egy masszív kis lírakötetre számítottam.

Amikor egy (pár)kapcsolat lírai reflexióiról beszélek, akkor arról gondolkodom, hogy a kötet miként képes nyelvi történéssé tenni és közvetíteni egy fájdalmas magánéleti tapasztalatot, a dühöt, elkeseredettséget, magányt, öntudatos bezárkózást és kinyílást, sebeket, hegeket. Megértettem-e valamit másként, illetőleg, ha a költészet elemi érzelmi hatását firtatom, megéreztem-e valamit erőteljesen a felsoroltakból (és azokon túl)? Nos, az első olvasás során azon kaptam magam, hogy a művek lassan elengedték a figyelmem, mert körülbelül a kötet egyharmadánál (konkrétan a *Ne csúfolj ki!* című versnél) annyira önméltóvá vált a versnyelv, hogy már nem volt képes megdöbbenő, provokatív, gyomorba vágó hatást kifejteni: unalmassá váltak a felkiáltások, megszokottá a nyers, helyenként trágár kifejezések, lagymataggá az asszonáncok, fásasztóvá a kelletténél többször zavaros képek. A kötetélményen két dolog mégis tud segíteni: egyfelől a harmadik ciklus elején található egy-két valóban figyelemre méltó költemény (*Tavaszi Szabadság*), amelyek új lendületet adnak érdeklődésünknek és éberségünknek; másfelől természetesen nem szükséges elejétől végéig vonalszerűen olvasnunk a könyvet, szemelgethetünk is belőle kedvünkre.

A legfőbb probléma meglátásom szerint Stolz Ádám első verseskötetével az, hogy benne több ízben egyszerűen gyenge költészet válik az, ami tapasztalatként bizonyára felforgató lehet. Nem keveset kell dolgozni annak érdekében, hogy utóbbi az olvasás során megértésményként és hatásként megképződjön. Stolz elvitathatatlanul sok mindent meg is tesz az ügy érdekében (megkísérli például a hús- és hentes-áru-költészet kidolgozását: 14, 16, 17), és a gondos szerkesztői munka is jól érzékelhető a könyv kialakításán, az eredmény mégis kétes. Jóllehet a retorikai mintázatok működnek, hiszen a közvetlen megszólítás (ritikában önmegszólítás) beszédhelyzete például kifejezetten alkalmas arra, hogy az agresszió (nyelvi) cselekvéssé, az indulat történéssé váljon, s egyúttal az olvasó a szöveg megszólítottjának pozíciójába (is) kerülve a saját bőrén tapasztalja a szavak súlyát és ütezeit. (S természetesen mindezt nem csökkenti, de tovább árnyalja az a helyzet, hogy egyszerűsmind a beszélő-cselekvő helyét is elfoglaljuk, ráadásul maradunk a drámát kívülről szemlélő szerepében is.) „Gyomorszájba rúglak, / és ha

ezt is megúszod, / a fejedet is ütöm” (22); „Felrobbantalak! / Amikor a bombámat kioldom, / mindig azt remélem, / hogy te leszel alatta” (61). A kötetben szép számmal találunk továbbá nagyon erősen poétikus, bár olykor kissé erőltetett, időnként képzavarosnak is tetsző képkomplexumot (hogy a képzavar korántsem evidens módon megítélhető jelensége a szerkesztői munka során is okozott problémát, az Pethő Anita kötetbemutatóról írott beszámolójából¹ is kiderül). „Ha jössz, / az érhálózatom égő csipkebokrából figyellek” (34); „Már engedem azt, hogy az / alkoholok kimossák, / a fogak mögött lihegő / gondolatok utolsó gerilláit” (24); „a lebiggyesztett ajkad májkonzervén / a nyelvét használja fel konzervnyitónak” (10). Azonmód emeljünk ki ugyanakkor igazán jól sikerült, egyértelmű költői tehetséget mutató sorokat: „és úgy kitisztul az ég, hogy az isten is eltűnik” (57); „Most megáll a hang a szájköszorban” (63) stb.

Nehéz azonban mit kezdeni azzal a lehengető bombasztikussággal, amely a könyv szövegeit áthatja. Időnként óhatatlanul az volt az érzésem, hogy a kevesebb lehetne igazán több, s az „őszinteség” hatáseffektusainak túlcsapása nálam sokszor épp az élménykioltás következményével járt. Érdeemes lehet megjegyezni, hogy önmagában semmifajta tényleges megelégség és szerzői tapasztalati háttér nem szavatol a műalkotás hitelességéért, az olvasói előzékenység és azonosulás, magára ismerés vagy épp izgatónan különbözőként értés ugyanakkor szinte bármilyen könyvvel csodákat tehet. (S így a könyv rátalálhat érzékeny, a megszólalásmódját autentikusnak tartó olvasóközönségére.) A primer őszinteség nem magától adódó hatásminőség, hanem retorikai konstrukció, művészileg elő kell állítani. (S ha ez a szerző személyes élményeinek lenyomata képes lenni, az természetesen nem érdemtelen és nem lényegtelen dolog.)

Azt jelen távlatból még nem lehet megmondani, hogy a direkt dühkimondás és a bonyolult képhasználat e sajátos elegye („gyomorszájba rúglak, / ha pedig összegörnyedsz, / ahogy reméltem, / a bordáid összecsiszított / ujjakként imára kulcsolódnak” [22]) milyen fogadtatásra lel, abban azonban majdnem biztos vagyok, hogy sok múlik olyan apróságokon, mint hogy hány zsáknyi felkiáltójelet használ el a költő egy karcú verseskötet megalkotása során, és képes-e olyan modalitásban megszólalni, hogy e jeleknek funkciója lehessen. Míg a *Tartsd a számat* *elé* című versben erőteljesen duzzadóak a strófa eleji, robbanóan egyszerű

1 PETHŐ Anita, *Nem slammer, de arcul csap a verseivel*, Szifonline.hu 2016. június 20., http://www.szifonline.hu/?cikk_ID=499.

„Szép vagy!” felütések, ugyanez már nem mondható el például a második versszak második és harmadik sorának felkiáltásairól, még akkor sem, ha a harmadik sor a klasszikus avantgárd verssor paródiájaként is olvasható (s ez tulajdonképpen meg is menti a szakaszt): „Szép vagy! / Hogy is tarthatlak eddig bűnrondának! / Te reflektorfények könnyű húsos combja!” (37) A magyar (költői) nyelv egyik játékerét jelenti éppen az, hogy a központosásban egyszerű kijelentésként jelölt beszédett hordozhat nagyobb feszültséget, dinamikát, és érhet el nagyobb hatásfokot, mint a primer módon jelölt felkiáltás. A pont fölötti fekete vonallal jelölt sorokat ugyanis sokkal hangosabbnak, szinte kiabálásnak halljuk belül, ami időnként helyén is van – az üvöltésnek van esztétikája –, viszont például a színházban is egysíkúnak tűnik azon színész játéka, aki végigordibálja a darabot. A befogadót kíméletlenül, precízen letaglózó mondatok gazdaságossága és hatóereje nagyobb, mint a kissé fülsüketítő petárdarobbanásoké. A *Beszámított veszteség* közbeékelődő felszólításai („szívódj fel!; „nyugalom!”, „a rohadt életbe!”) jól ülnek a maguk ironikus, nyelvjátékos módján, ám a láthatólag nagy versnek szánt *Gyűlölet* utolsó sorának felkiáltása („Egyedül maradtál, akár a kapus a gól hálójába akadva!” [65]) már-már dilettáns hatást kelt (és ezen nem változtat az, ha Stolcz Ádámot egyébként nem tartjuk annak).

Attól a továbbiakban eltekintek, hogy gyengébben sikerült kifejezésekre, szöveghelyekre kérdezzek rá, ugyanis a könyv értékét vagy hiányosságait nem elsőrendűen ez határozza meg (másodrendűen természetesen nagyon is lényeges lehet a versek átlagszínvonalának kialakulását tekintve). Valójában azért nem könnyű minderről beszélni, mert egy-egy vershely esetében nehéz eldönteni, hogy vicc, avagy komoly. Az *Erőszakkal eljegyezzlek* például egyaránt lehet szándékos blöff, a szerelmi líra paródiája, költői csuklógyakorlat, ironikus nyelvi experimentum, terápiaszöveg vagy érzékeny költői vallomás – sőt mindez egyszerre. („Nyúlik a pofám. / Vajon mekkora lesz holnap? / Túl magasan vagyok. / Jaj, de lejt az égi pálya! // Maki-szemem a vérerek / majomkenyérfájából ragyog. // Könnyem útja hosszú, / akár a zsiráfnek tokája” [27].) Erősen gondolkodom azon, hogy ez a szöveg vajon kivételt jelent-e a könyvben, vagy éppenséggel felstilizált és kinagyított reprezentánsa Stolcz poétikájának...

Jól kirajzolódik azonban az a költészeti hagyomány, amellyel Stolcz köteté (nem stílusán, hanem részint az énszerkezet, részint a modalitás felől) viszonyt látszik kialakítani, ez pedig a későmodern líra (Kulcsár Szabó Ernő kifejezésével élve) „antihumanista szólama”. Jelen esetben

mindenekelőtt Szabó Lőrinc és József Attila „szerelmi” lírájának bizonyos korszakaira gondolhatunk – előbbi esetében a *Semmiért Egészen* modalitására, utóbbinál pedig – még hangsúlyosabban – elsősorban az Edit-versekre. Mások mellett a *Magány* című vers kegyetlen imperatívuszai, az erőteljes aposztrifikusság, a ciklusban megmutatkozó én-te viszony szerkezete mind origót jelenthetnek Stolcz kísérletéhez, szövegeinek újagresszivitásához. A József Attila-i átokbeszéd, a „Halj meg! Már oly szótlánul kívánom, / hogy azt hihetném, meghalok bele” sorpár paradox, kölcsönviszonyon és áthelyezéseken alapuló logikája, de az ezt megelőző sor látással kapcsolatos struktúrája („látom a szemem: rám nézel veled”) is továbbíródik a Stolcz-versek tropológiájában. E két költőn túl Ady Endrét is érdemes megemlíteni, hiszen a *Jó nő voltál* olvasható az *Elbocsátó, szép üzenet* ironikus újraírásaként is, de az Ady-líra szem- és tekintetközpontúsága (*Add nekem a szemeidet; A vár fehér asszonya; A szememet csókold; Őrizem a szemed; Nézz, drágám, kincseimre* stb.) szintén pretextusként vehető tekintetbe. Az „így gyalogolsz el belőlem, / anyaszületlen lubickolok / indoor jakuzzimban: a nőben” (*Ne várj meg* [32]) szakasz pedig a *Valaki útravált belőlünk* szubjektumszerkezetével rokonítható, s mindez azért lényeges, mert a Stolcz-költészet egyik központi kérdését szintén a dominánsnak mutatkozó, valójában nagyon is függésben létező én körvonalazása, én és másik kölcsönmeghatározottsága, kontaminációja, időnkénti szétszalazhatatlansága jelenti, e tapasztalat lírai felmutatása pedig az említett Ady-vers nyomán épp a Szabó Lőrinc-i és József Attila-i poétikában válik (költészettörténeti szempontból is) jelentőssé. Stolcz Ádám a már említett szem metaforikán túl („Csak egy szembogárban látom magam” [51]; „a tekintetem azért úgyis rajtad marad” [52]; „A vérekes szememen, / akár az állati maradványok / a grillrácsra, forogsz” [52]; „Látom, ahogy néznek azok a szomorú szemek” [54]; „rajtad tartom a tagolt légy-szemem” [64]; „A kitáguló pupillád / mintha az én árnyékom lenne” [69] stb.) leggyakrabban a rácsavarodás, összetekeredés képi mezejét használja (helyenként a grammatikai jelek szándékos megbolygatásával) én és te relációjának jelölésére: „Én vagyok a csaj a rúdon, [...] Rúdtáncomat a saját gerincemre / ráfonódva elropom” (28); „Más húsát forgatod / magadon a nyárson” (16); „Rád tekeredve nem száradok meg reggel” (49); „Érzem az ölelést, / amiben lánggá csomózódik az ember” (57); „a számon keresztül visszazívod önmagad” (69). A másikat paradox módon belülről emésztő saját (és annak megfordítása: az ént áthuzalozó te) sokszoros egymásba fonódását legpontosabban és legérzékletesebben mégis az alábbi, a korábban ecsetelt

tropológiát átsajátító és továbbíró szakasz mutatja meg: „Te futtattál fel / a testeden, és most nézd te, / ahogy összeroppantalak: / a benned futó idegnövény – én” (*Visszajövők* [59]).

Művészi szempontból meglátásom szerint ezek a szöveghelyek a Stolcz-líra legösszettebb, legtávlatosabb, és a pofozkodó zsebagresszió-nál („Most írd alá a csekket, / vagy az arcodat írja majd alá egy pofon, / és saját kezűleg szántom be rajta az időt” [30]) bizony kegyetlenebb pontjai, még akkor is, ha a „legszívesebben agyonütnék” (35) típusú ajtóberugós megszólalás (a kötethez készült könyvtrailert idézve) esetleg „nagyobbat szól”. A *Becsapódás* című verseskötetről semmiképp sem állíthatjuk, hogy megúszós könyv lenne, s emiatt Stolcz Ádám kísérletét akkor is becsülni tudom, ha nyelvi megoldásaiért kevésbé lelkesedem.